

denciáknak. Bevezetésében felidézi a könyve születésekor, 1992-ben Németországban fel-lángolt idegenellenes – fizikai és verbális – erőszakhullámot, illetve az ezáltal kiváltott társadalmi reakciót. „*Kiváló példája volt ez annak, hogy az intolerancia tolerálása – hosszú távon – hatásosabb a szájkosárnál*” – jegyzi meg reménykedve. Igaz, rögtön hozzá is teszi: „*Leg-alábbis amíg nem harapnak.*” (VÉLEMÉNYSZABDSÁG, 9. o.)

Jegyzetek

1. És ez szerinte nem pusztán formális különbség: „*Az egyesülési gondolat – szögezi le Halmi rögtön könyvének első bekezdésében – úgy is felfogható, mint az állam és társadalom történelmileg változó viszonyának sajátos megnyilvánulása. A tágabb értelemben vett egyesü-lések egyik történeti típusa, a korporáció ugyanis az ál-lam és társadalom összekapcsolódását, másik fajtája, az egyesület ezek szétválását jelenti.*” (EGYESÜLÉS, 15. o.) Márpedig: „*E munka mindenekelőtt az egyesülési sza-badság mint emberi jog formáival foglalkozik.*” (Uo.)
2. Az ironia az enyém, nem a szerzőé, Halmainak pozitívabb képe van a francia forradalom szerepéről az emberi jogok terén, mint nekem.
3. Mert bár Angliában nincs olyan jellegű írott alkotmány, mint a kontinentális országokban, viszont külön kategóriába sorolják az emberi jogok egy részét szabályozó *statute law*-t, a *törvényi jogot* (amelybe például a Magna Charta, a Habeas Corpus vagy a Bill of Rights tartozik), s amelyet „*az angol alkotmány-tudomány a törvényi jog (statute law) alapjogi tartalmú szabályait az angol alkotmányfogalom körébe vonja.*” (EGYESÜLÉS, 51. o.)
4. Halmi szerint, bár elvileg valamennyi amerikai bíróság élhet alkotmánybírói jogkörével, ezt a legelső szinten csak a legkritikább esetben veszik igénybe.
5. Bár természetesen elismeri, hogy vannak ilyen próbálkozások, illetve hogy az olyan bírői indoklá-sokban, amelyek a közügyek vitathatóságát társa-dalmi hasznosságuk, a pornográfát viszont társa-dalmi hasznatlanságuk miatt itéli védendőnek, il-letve korlátozhatónak, erőteljesen érvényesül az instrumentális alátámasztás érvrendszerére.
6. Érdekes: az ilyen esetekben mindig volt legalább egy katona, aki becsületsértési pert indított, ahelyett hogy visszalőtt volna, megjegyezve – Halmi könyve is ezt sugallja, hogy legalább ekkora alappal –, hogy minden értelmiségi, aki közügyekben nyilatkozik, potenciális gyilkos. A *Magyar Narancs* egyik cikke jut

eszembe – sajnos nem emlékszem, melyik számban, és kinek a tollából –, ahol a szerző azt elemzi, milyen szerepet játszottak az *értelmiségiek* a délszláv háború-ban. Egyik tömeggyilkost a másik után említi, az (ér-telmiségi) foglalkozásával együtt, majd megállapít-ja: „*Ennyit az értelmiségről.*” Valahogy így kell csinálni – a szerzőt tudtommal nem jelentette fel senki.

7. Bár, hadd jegyezzem meg, pacifistája válogat-ja. Indokoltak már meg gyilkosságokat, háborúkat, népirtásokat a béke védelmével.

8. Ezt már a fejezet címei is jelzik: AZ I. ALKOTMÁNY-KIEGÉSZÍTÉS ÉS A SUPREME COURT; A GRUNDGESETZ ÉS KARLSRUHE; A MAGYAR SZABÁLYOZÁS ÉS AZ ALKOT-MÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATA.

Dupcsik Csaba

VITA

Rába György

A KÖZLEGÉNYEKET AKARJUK!

Vita Kornis Mihállyal

Irigylem Kornis Mihályt. Micsoda élmény-ben lesz része, amikor ráeszmél Mándy Iván kései műveinek érdekességére, esztétikai po-livalenciájára, egzisztenciális izgalmára és a magyar irodalomban szokatlan valóság szem-léletére, nem utolsósorban pedig az író szer-ves fejlődésére! Mekkora tisztul szemhatára, ha majd megvilágosodik előtte az *Újhold* az a poétikai forradalom, hogy az avantgarde eredményeit: a műfajok fölszámolását, a disz szonanciák egységét, a személyiség ambiva-lenciáját az izmusok anarchiájával szemben is meg tudta valósítani! Tánca perdül majd örömeiben Kornis, hiszen idevágó képességét már fölfedte, amikor egyszer ráocsúdik, az élet ugyan él és élni akar, de pucér önmagá-ban még nem irodalom.

Kornis Mihály húsz éve nem tudja végig-olvasni Mándy Iván könyveit. Ezt joga van ki-mondani. Az írás életveszélyes mesterség, és iratlan erkölcsi kódexéhez tartozik, hogy a szerzőnek főhajtva kell fogadnia bármely a könyvét sújtó akár téves kritikát – de a szem-élyét érintőt nem! Minden bírálat elvi jogát

elismerem, bár ha Kornis buzogánnyal akart csapni Mándy művére, jobb lett volna, ha az író életében teszi.

De ha igaza van... Ám igaza van-e?

Olvasatom szerint Kornis legsúlyosabb kifogása, hogy Mándynak nincsenek történetei, vagy legalábbis, véli ő, kifogyott belőlük. Tűzzel és paprikával megirt, itt-ott önbírálattal lengéscsillapított perújításában feltételes ellenlábásainak értékrendjét Chandler, Dickens, Stendhal nevével jellemzi. Sárgadinnye sóval és tubákkal... Ha fogam fáj, ha méltatlanság ért, szívesen feledkezem detektívregénybe, de az említett kommersziális szerzőnél inkább Agatha Christie-be, nagy angol realisták örökösébe. Stendhal történetei nem mások, mint nagyszerű jellemfejlődések. Hármuk közül csak Dickens szó egyébként valószínűtlen, kedves történeteket, az ő varázsa azonban élclapok metszeteivel vetekedő alakrajzaiban rejlik.

Kell-e egyáltalán a regényben, novellában történet? Jó, ha van, de már a századelő (Valéry, Breton) nyitányukban pellengérezte ki a hagyományos elbeszéléseket: „*A márkinő ötkor indult el...*” Kornis „*csontkonzervatív*”-nak bélyegzi az *Újhold* szellemiségét, mellyel a történethíjasnak mondott Mándyt is azonosítja, holott tudnia kellene, éppen az avantgarde lázadt föl a naturalista dokumentumok, a látott életdarabok fényképező ábrázolása ellen. Cselekményes elbeszélés meg történet nélküli epika úgy viszonylik egymáshoz, mint mell- és pillangóúszás: külön úszás-nemek.

Nem irigylem Kornis Mihályt azért, mert nincs történeti érzéke. Kornis az az ember, aki Waterloo-nál legyőzte volna Wellingtont, aki nem zuhant volna le a „Justice for Hungary”-val, aki Bernben megnyerte volna a futball-világbajnokságot. Dicséri Mándy ifjúkori novelláit, és meg is magyarázza, miként kellett volna írnia, hogy kornisi mértékkel jó író maradjon. Kornis Mihály Brancușit is kitanította volna, maradjon meg madarának korai megmintázásánál, amikor még szemmel érzékelhető volt csőr, toll és szárny, és mondjon le lángelméjű eljárásáról, mely egyetlen hajlított ívben mutatta meg a madárlét lényegét. Mándy a VENDÉGEK A PALACKBAN színes történeteitől hasonlóképpen jutott el utolsó éveiben a SÉTA A KALAPON, A

LÉTRA, A KAVICS párját ritkító leleményéig, ahhoz, hogy dologi tárgyak megszemélyesítésével és környezetrajzokkal korunk emberének esendő sorsát a tapasztalat fölöttibe meghosszabbítva és a groteszk meleg színét keverve a tragikum hidegbe a létezés homályban maradt visszáságait megelevenítse. Időérzése híján Kornis ma még azt hiszi, modellje szégyellte „*a korai Mándy-gyöngyszemek*”-et, sőt látnoki tehetséggel kérkedik, amikor szemét felebarátja ismeretlen életébe guvasztva, modellje bevallott, tragikomikus csődjének csúsztatja át azt, amit stílusváltásnak és ráadásul tévesnek gondol. Sancta simplicitas!

Irigylem viszont Kornis Mihály hályogkovácsi kritizálását. Mándy utálta az átkötő mondatokat, és éppen Kornis nehezményezi, hogy „*nem elbeszélő – sokkal inkább elhallgató*”. Ez a jellemzés gyökeres ellentéte a vatta megfogalmazások keresésének: Kornisnak el kellene döntenie, mit hisz, szénát-e vagy szalmát, mert nem ez az egyetlen példa egymást kioltó megállapításaira. Mindamellettt bátorságát irigylem: van mersze három kiragadott mondat idézésével az író stílusát panelnek ócsárolni! Mit szólna hozzá, ha az ő stílusát, és sokkal több joggal, a következő mondat-szöveggel azonosítanám: „*Mindent elkövet, hogy megbocsássak érte: csak igazat ír, szívbélit, pazár a humora, élesen lát, de mégse durva, és nagyon jól beszélt, bár kissé egyhangú, ismételtet modorban, de hát így szoktak, az életbe' is pont, ezt halljuk, ha behallik a szép emberi lárma a gang-ról.*” Ha ezt paródiának szánta, kereken kijelentem: Mándynál hasonló mondatot nem talál, ezzel szemben jobban ismeri az embert újsütetű bírójánál, ezért alakjai a lelki vívódást közvetítendő gyakran csakugyan azzal a belső beszéddel élnek, melyről Kornis többet is megtudhat Piaget vagy Vigotszkij könyveiből. De a novellista nem vetette meg az utcai szóváltások, házi pörpatvarok nyelvét sem. Ha már Kornis merészségének irigylésénél tartok, le kell írnom, hogy nem kisebb vakmeréssel keveri az író portréjába gonosz tövissel rajzolt testi megjelenését, arcvonásait. Ugyan mit mondana Kornis, ha valaki – nem én – ugyanezt tenné vele?

Nem irigylem Kornisnak azt az érzését, mellyel egyszer újra olvassa „*modortalan mementó*”-ját, és rádöbben, szemlélete eleve elhibázott, gondolatfűzését eltorzítják indu-

latai, mégpedig úgy, hogy egyik szavával agyonüti a másikat, és ez írására kezdettől a befejezéséig áll. Előbb azt hirdeti – kárhözátóan – Mándy prózájáról, „itt igazság van”, aztán azért hibáztatja, mert művészetet teremt, a valóság égi mását, ahogy Arany János tündéri sorára maga céloz. Igazság vagy művészet? De az irodalomban mi az igazság? Amiben Julien Sorel hisz vagy amiben de Rênalné? Az igazság jogi és filozófiai fogalom, epikus figuráknak külön-külön igazságuk, azaz létmódjuk van. „A Beckettéhez hasonló tisztánlátás, de a pesti smoncába oltva” – írja az író ügyésze másutt. De Beckettet végképp nem lehet mesefának magasztalni, pedig Kornis Mándyban kivált ezt hiányolja, ám ha az írmester magyar rokona nem a dublini vagy párizsi „smoncá”-ról beszél, akkor mégiscsak föltár, fehér foltokat tüntet el. Kornis megrója Mándyt posztmodernségre, majd strukturalizmusa miatt: az egyik művelődéstörténeti fogalom leváltja a másikat, de a novellista, nem lévén filosz, aligha volt tisztában akár az egyik, akár a másik műszó tárgyával. Úgy látszik azonban, hogy Kornis sem elmélyültebb tudora a két jelenségnek. Kornis egyéb megállapításai is belebotlik. Ő a falusi kislány Pesten, akinek ismeretlen a nagy jellemekre valló „understatement”-je, amellyel Mándy mindig is nyilatkozott önmagáról; Kornis egy csöppet sem méltányolja a bölcs öniróniát, ami maga a tiszteletadás az írói alkotásnak. Irigylem Kornis ujjongását is, amellyel hasonló töprengő vallomásokot olvas majd valamikor a világirodalom nagyjaitól, de a képzőművészet és a zene óriásaitól is. Nézzen bele például Rosztropovics önéletrajzában abba a részébe, melyben Toscanininek egy megnyilatkozását idézi. Remélem, hogy Toscanini *bon mot*-jából Kornis nem jutna arra a következtetésre, lám, a *maestro* is rossz muzsikusként vallotta magát. Kornis pamfletjét olvasva úgy ítélem meg, önellentmondásait aligha „bűskomor gyermekszív”, sokkal inkább keserű epe sugallta.

Irigylem azt a Kornis Mihályt, aki egy szép napon megérti, az irodalom nem akadályovaglás. Dicséri, bár pontatlanul, a CSUTAK-ot, hiszen Mándynak több Csutak-könyve is van, korai elbeszéléseivel egy füst alatt elismeri az ELŐADÓK, TÁRSSZERZŐK értékét, és ezután hengergeti meg kátrányban és toll-

ban a portré modelljét. Ha valaki csak annyit teljesített, amennyit Kornis elismer, már halhatatlan is lehet. Gottfried Benn mondta, hogy minden nagy költő, író jelentősége hatnyolc versből, műből áll, és csak azért dolgozik tovább, mert még nem eszmélt rá, remekműveit már megírta. Szerencsére Kornis hiedelmével ellentétben Mándy élete utolsó évtizedében is megejtő novellákat írt.

AZ EZREDESEKET AKARJUK! Emlékeznek még az olasz filmre, a szűk agyú al-vezérekre, tehetségtelen akarnokokra, kétbalkezes amatőrökre, akik elmeszesedett elmével, totyakos egészséggel akarják megállítani a társadalom kerekét, és nevetséges kísérletük, karikatúra személyük persze teljes csődbe jut? Nem, Kornis Mihály nem az ezredeket, Kornis a közlegényeket akarja, az irodalom gyaloghadait, a stílus rongyosgárdistáit. Pamfletjéből jól kivehető, hogy az ő eszménye írás címen maga a póre, megformálatlan élet, a „spontán előadás”. A fiatal Mándyt ihletéért becsüli, azaz mércéje – nem Mándy! – a szűz tény, a nyers kimondás, amit „Kraftausdruck”-nak mondtak volt, és amit Babits például Sértő Kálmán (meg az induló Radnóti) szemére hányt. Kornis cikkéből arra következtetek, hogy nem kedveli az írói kéz nyomát, eszménye a boglyas, kócos próza, mert azt véli, ez a természetes, így kell írni. Ez a telefonkönyv mintája, a cégtáblák egymás után következő olvasata. Kornis nem lesz irigyelni való, ha valaha fölfogja, stíluseszménye mennyire téves.

Kornis nem kevesebbet állít, mint hogy Mándynak „ártott a miliő, amibe belecsöppent a háború után, Nemes Nagy és a többiek”, más szóval az Újhold írói, mivel – a cikk értelmezése szerint – ezek a társai kritikátlanul ajnározták, továbbá tönkretette művészetét a totalitarizmus: „Mándyban valamikor az ötvenes évek közepétájt szörnnyethalt az eredeti géniusz.” Ítéletei közül az utóbbi hátterét Kornis így taglalja: „Jöttek a rendelések, a hír és a dicsőség, a riporttermők meg a Kardos elvtárs.” Akik a kor tanúi voltunk, tudjuk, arra a bizonyos totalitarizmusra jellemző a „rendelés” jelensége. Csakugyan táviratban rendeltek Sztálin-ódát, Rákosi-novellát. Az Újhold írói közül még a megtorlás rémével is dacolva senki sem tett eleget ilyen megrendelésnek, legkevésbé Mándy Iván. A sztálinizmus idején Mándy főként

klasszikus regényeket dolgozott át a rádióknak ahelyett, hogy Titót gyalázza, a személyi kultusz álnagyjait dicsőítette volna. Nem tételezem föl Kornisról, hogy az így elmaradt műveket hiányolná, bár óvatlan megfogalmazásaival ilyen véleményem sem állna sarkalatos ellentétben. A „rendelés” szóhasználata elhibázott, szerencsétlen akkor is, ha Kornis későbbi időszakra gondolt, mert így sem helytálló. Rendezők, forgatókönyvírók örömmel filmesítették meg Mándy több írását: ezért a világirodalomban még senkit sem kárpáltak. Nem lehetetlen, kiadói szerkesztők biztatták Mándyt, koronatanúként írnia meg emlékeit a régi moziról, ami neki elsősorban a némafilmeket jelentette. Kornis olvasata szerint a RÉGI IDŐK MOZIJA mondatokra esik szét. De maga a némafilm bomlott egyes jelenetekre tagolt mondatokra, és Mándy épp ezt a hatást adta vissza élethűen. Kornisnak ez az élmény muzeális benyomás, ezért éli át másképp. Könnyű mai ésszel tegnapi bölcsnek lenni.

A riporternőkről csak annyit, hogy az íróval készült interjúk csak életének utolsó évtizedében sokasodtak. Ennél súlyosabban esik a latba, hogy Kornis rákeni „a Kardos elvtárs” nevét Mándyéra, minthogy könyvei a Mag-

vetőnél jelentek meg, holott tudvalevő, az irodalomértő, „polgári” Illés Endre sokáig félt az *Újhold* tollforgatóit kiadni, és az akkori Magvető épp az ő szorongásainak következtében tudott jó írókat és maradandó műveket az olvasók kezébe adni. De ezenfelül is akad csúsztatás Kornis stílusfordulatában. A FABULYA FELESÉGEI ugyanis már 1959-ben a Magvető kiadványaként jelent meg, akkor, amikor a kiadóban Kardos Györgynek híre-hamva se volt, azaz ő már az intézmény házi szerzőjeként ismerte meg az író. Emlékeztetem Kornist arra is, hogy az ún. Kardos-émlékönyvben, melyben tiszta tollú tehetségek is részt vettek, Mándy nevét nem találhatja: milyen erkölcsi alapon keveri az író rossz szagú mezekbe?

Legsúlyosabb észrevételemhez értem. Egyfelől az *Újhold* okoló elmarasztalásának igazolására, másfelől „a Kardos elvtárs” névvel jellemzett periódus bűnrészességét szemléltetendő, Kornis Mihály idézőjelek közt kétszer is olyan idézetekkel él, melyek soha el nem hangzottak, melyeket soha senki le nem írt. Kornis szerint mi a neve ennek a vitamódszernek, ennek a kritikai stíluseljárásnak?